

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Զեկոյց

Նկատի ունենալով որ նախորդ գեկոյցները անդրադարձան սփիւռքահայ տարբեր գաղթօճախներու մէջ արեւմտահայերէնի ուսուցման դպրոցական մեր պայմաններուն մասին՝ գեկոյցս պիտի սահմանափակեմ խօսելով միայն սուրիահայ իրականութեան մասին:

Բոլորիդ քաջ ծանօթ է, որ Սուրիոյ մէջ հայ դպրոցը ունի հարուստ անցեալ ու աւանդութիւն: Մինչեւ Մեծ Եղեռն՝ Սուրիոյ տարածքին մէջ, ներառեալ նաեւ Աղեքսանդրէթի սանճագը, գործած են շուրջ 56 հայկական վարժարաններ, իսկ նոր գաղութի ձեւաւորումէն ետք հոն գործած դպրոցներու թիւը հասած է 506 անունի: Յետագային, Աղեքսանդրէթի սանճագի թուրքիոյ կցումին, 1947ի եւ 1962ի հայրենադարձութեան, արտագաղթի ու գիւղական շրջաններու պարպումին հետեւանքով դպրոցներու թիւը մեծապէս նուազեցաւ:

Սուրիահայ դպրոցը մինչեւ 1960ական թուականները կատարեց հսկայական դեր նորակազմ գաղութի կեանքին մէջ: Սուրիա հասած ու տեղաւորուած հայութեան մեծ մասը այսօր ու բարբառախօս էր: Գրական արեւմտահայերէնը հայ դպրոցի շնորհիւ դարձաւ ընդհանուր խօսակցական լեզու՝ մարելով թրքախօսութիւնը, քրտախօսութիւնը, բարբառախօսութիւնը եւ, մասամբ, հին գաղութէն ժառանգ մնացած արաբախօսութիւնը: Կարելի է հաստատապէս ըսել, որ Սուրիոյ ամբողջ տարածքին հայ դպրոցը փայլուն կերպով կատարեց պատմական այդ առաքելութիւնը՝ նորակազմ գաղութին երկրորդ ու երրորդ սերունդներուն համար գրական արեւմտահայերէնը վերածելով խօսակցական հայերէնի:

Ընդհուպ մինչեւ Սուրիոյ անկախացումը, մասամբ նաեւ մինչեւ 1960ական թուականները, հայկական նախակրթարաններու մեծամասնութեան համար ուսուցման գլխաւոր լեզուն հայերէնը մնաց: Հայերէնով կը դասաւանդուէին նախակրթարաններու գրեթէ բոլոր դասանիւթերը՝ հայերէնի, հայոց պատմութեան, կրօնի կողքին նաեւ թուաբանութիւնը, իրագիտութիւնը, աշխարհագրութիւնը: 1967ին սուրիական պետութիւնը կտրուկ միջոցառումներ ձեռք առաւ իր երկրի կրթական ազգային ծրագիրը իրագործելու երկրի բոլոր դպրոցներուն, այդ թուին նաեւ հայկական վարժարաններուն մէջ:

Այդ փոփոխութիւններուն հետեւանքով հայ դպրոցը երկրի կրթական ընդհանուր համակարգին մէջ ունեցաւ հետեւեալ յատկանիշները.

- Տառացիօրէն ընդունեց պետական ծրագիրը նախակրթարանի, միջնակարգի եւ երկրորդականի մէջ:

- Հայերէնով դասաւանդուող բոլոր նիւթերը դուրս դրուեցաւ դպրոցական ծրագիրէն: Անոնց կարգին դասացոյցէն դուրս դրուեցան նաեւ հայոց պատմութեան, Հայաստանի աշխարհագրութեան, հայ մշակոյթի դասերը: Կրօնագիտութիւնը պետական ծրագրի մէջ կը մտնէ շաբաթական երկու պահով: Արտօնուեցաւ որ ոչ պետական քննութեան դասարաններուն մէջ այդ նիւթը դասաւանդուի հայերէնով՝ յարանուանութեանց կողմէ պատրաստուած դասագիրքերով, իսկ պետական քննութեան պատրաստուող դասարաններու մէջ՝ արաբերէնով, բոլոր քրիստոնեայ համայնքներուն կողմէ ընդունելի պետական դասագիրքով:

- Հայերէնի ուսուցումը սահմանափակուեցաւ շաբաթական չորս ժամի մէջ իբրեւ պաշտամունքային կամ ծիսական լեզու: Հայերէնի ուսուցման պատասխանատուն կը նկատուի դպրոցի սեփականատէրը, ան դասագիրքը կը հայթայթէ, ուսուցիչին որակաւորումը կը հաստատէ ու կը ներկայացնէ կրթական նախարարութեան հաւանութեան: Հայերէնը իբրեւ դասանիւթ թէեւ արտօնելի է տրուած պայմաններուն մէջ, բայց չի մտներ կրթական պետական ծրագրին մէջ, հետեւաբար աշակերտի ընդհանուր միջինին մէջ չի մտներ, նիշով չի գնահատուիր, մէկ խօսքով աշակերտի կարգափոխութեան կամ որակաւորման մէջ ոչ մէկ նշանակութիւն ունի:

- Պետական դպրոցներէն զանազանուեցաւ միայն սեփական կամ մասնաւոր վարժարանի հանգամանքով, բայց դրուեցաւ նախարարութեան կողմէ նշանակուած պետական տնօրէնի անմիջական հսկողութեան տակ: Հայ տնօրէնը, որ սեփականատիրոջ ներկայացուցիչն է, դպրոցավարութիւնը կը կատարէ պետական տնօրէնի անմիջական հսկողութեան տակ:

- Հայ վարժարանը, իբրեւ սեփական վարժարան, վճարովի է, բայց կրթութոյցի սահմանումները կը կատարուին կրթական նախարարութեան կողմէ: Հայ ծնողքը կրթութոյցը կը վճարէ միայն անոր համար, որ իր զաւակը հայկական դպրոց կը յաճախէ ու կը ստանայ հայեցի դաստիարակութիւն: Հայ դպրոցին նիւթապէս նեցուկ կը կանգնին եկեղեցին, հայրենակցական միութիւնները, կրթական ֆոնտերը, անհատ բարերարները եւ համահայկական հաստատութիւններ, որոնց յատկացումները կը գոցեն աշակերտութեան շուրջ քառասուն տոկոսը կազմող ճիւղավարժներուն պարտքը: Դժուար է գտնել հայ դպրոցական մը, որ նիւթական պարտաւորութիւններու համար զրկուած մնայ հայ դպրոցէն:

- Ուսուցչական կազմի հայթայթումը կը կատարէ սեփականատիրոջ ներկայացուցիչը՝ նախարարութեան տուած պայմաններուն համաձայն ու կը հաստատուի անոր կողմէ:

- Հայկական վարժարանը օրէնքով չի կրնար աշակերտ որոշել, այլ խօսքով՝ դպրոց կրնայ մտնել որեւէ ազգի կամ կրօնքի պատկանող անձ, դպրոցը չի կրնար առարկել, բայց այն պարագայէն երբ բաւարար տեղ չունի:

1967ին, այս պայմանները ընդունեցին ու գործելու արտօնութիւն ստացան երկրի հայ առաքելական եւ աւետարանական համայնքներու դպրոցները: Հայ կաթողիկէ համայնքի դպրոցները փակուեցան կամ գրաւուեցան, որովհետեւ չուզեցին գործել այս պայմաններով: 1973ին հայ կաթողիկէ համայնքը համաձայնելով այս պայմաններուն՝ յատուկ արտօնութիւն ունեցաւ իր դպրոցները վերաբանալու:

Սուրիահայ գաղութը կը հաշուէ 65-70 հազար անձ: Ունի 42 դպրոց, 41ը՝ ամէնօրեայ, 1ը՝ միօրեայ: Ըստ տեղի.- Հայէպ՝ 19, Դամասկոս՝ 7, Քեսապ՝ 3, Լաթաքիա, Եագուպիէ, Տերիք, Թէլ Ապիատ, Ռաս-Ուլ-Այն, մէկական, Հասիչէ՝ 2, Ռազգա՝ 2, Գամիշլի 3: Միակ միօրեայ վարժարանը կը գործէ Տէր Զօրի մէջ: Ըստ մակարդակի.- առանձին մանկապարտէզ՝ 3, մանկապարտէզ-նախակրթարան՝ 28, մինչեւ միջնակարգ՝ 14, մինչեւ երկրորդական եւ կամ միջնակարգ-երկրորդական՝ 9: Ընդհանուր աշակերտութիւն՝ 16329: Ըստ պատկանելիութեան.- 21ը ազգային՝ 7084 աշակերտով, 5ը առաքելական միութեանական՝ 2424 աշակերտով, 5ը աւետարանական՝ 1884 աշակերտով, 11ը կաթողիկէ՝ 4937 աշակերտով: Աւետ. երեք դպրոցներ կը համարուին հայապատկան, բայց հայերէնի դասընթացքներ չունին, աշակերտութիւնը բաղկացած է օտարներէ, կաթողիկէ դպրոցներէն հինգը նոյնպէս օտարազգի

են, մասամբ արաբախօս հայեր: Վերջինները հայերէն դասեր ունին: Այս դպրոցներու ոչ հայ աշակերտութիւնը շուրջ 4400 անձ է:

Ասոնցմէ զատ Հայէպի մէջ կը գործէ նաեւ «Արեւիկ» թերաճներու վարժարանը:

Հայերէնի ուսուցման այս նոր պայմաններուն մէջ սուրիահայ դպրոցը պէտք է վերատեսութեան ենթարկէր իր բոլոր միջոցները: Նախկին միջոցները արդէն պիտանի չէին: Յարանուանական իշխանութիւններու, ուսումնական-հոգաբարձական եւ ուսուցչական կազմերու կողմէ հայերէնի ուսուցման դժուարութիւններու շուրջ եղած քննարկումները սեղանի վրայ կը դնէին գլխաւորաբար հետեւեալ խնդիրները:

ԱՌԱՋԻՆ ԽՆԴԻՐ. ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿ ԵՒ ԾՐԱԳԻՐ

Կրթական նոր ծրագիրով սեփական վարժարանները կը պահէին իրենց նախկին մակարդակները՝ մանկապարտէզ, նախակրթարան, միջնակարգ եւ երկրորդական: Արտօնութիւն չկար սեփական նոր վարժարաններ բանալու կամ մակարդակը բարձրացնելու: Նախապէս հայերէնի ուսուցումը բաւարար էր նախակրթարաններու մէջ, տրուած ըլլալով որ քերականութեան ուսուցումն ալ կ'աւարտէր վեցերորդ կարգին: Հիմա նախակրթութիւնը անբաւարար պիտի ըլլար: Հետեւաբար հայերէնի ուսուցման ծրագիրը պէտք է վերատեսութեան ենթարկուէր:

ա. ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ.- Պետական կրթական համակարգին մէջ մանկապարտէզը կրթական մակարդակ չէ, այսուհանդերձ սեփական վարժարաններուն արտօնուեցաւ մանկապարտէզ ունենալ առանձին կամ նախակրթարանին կից: Պետական օրէնքով նախակրթարան մուտքի տարիքը եօթը որոշուելէն ետք՝ մեր քառամեայ մանկապարտէզները դարձան եռամեայ, չորս-վեց տարեկան փոքրերու համար:

ա., ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ. Նկատի ունենալով որ երկրի հիմնական կրթութիւնը վեցամեայ էր, նախակրթարանէն չըջանաւարտները կը նետուէին կեանքի կամ հայկական միջնակարգ եւ երկրորդական վարժարան չգտնելով իրենց չըջապատին մէջ կը մտնէին ոչ հայկական վարժարաններ: Նախակրթարանը պէտք է ջանք թափէր սահուն ընթերցանութեամբ մը, նախակրթարանի այլալեզու դասանիւթերուն համապատասխան հայերէն բառամթերքով մը, ընդունելի գրավարժութեամբ մը եւ քերականական տարրական գիտելիքներով ապահովելու իր չըջանաւարտները:

բ. ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ. Հայէպի մէջ հինգ վարժարաններ ունէին միջնակարգ բաժիններ, իսկ մէկական հատ Դամասկոս եւ Գամիշլի: 2003ին Սուրիոյ կրթական նոր օրէնքով հիմնական կրթութիւնը դարձաւ իննամեայ: Հայ նախակրթարանները, անոնք որ իրենց կից չունէին երկրորդական վարժարաններ, բարձրացան իններորդ կարգ (Հայէպ՝ 3, Քեսապ եւ Լաթաքիա՝ մէկական, Դամասկոս՝ 2. ասոնցմով միջնակարգերու թիւը բարձրացաւ 14ի): Այդպիսով հայ դպրոցականներու շատ աւելի մեծ թիւ մը առիթ ունեցաւ հայկական իննամեայ կրթութիւն ունենալու: Միջնակարգի երեք կարգերուն մէջ տարրական քերականութիւնը կրնար տրուիլ աւելի համակարգեալ ձեւով: Միջնակարգերէ չըջանաւարտները անհամեմատ աւելի լաւ գինուած են հայերէնով ու որոշ պատկերացում ունին արդէն հայ գրականութեան (մանաւանդ սփիւռքահայ եւ հայրենի), հայոց պատմութեան ու հայ մշակոյթի մասին:

գ. ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ.- Նոր պայմաններու լոյսին տակ՝ լեզուի ուսուցման երրորդ մակարդակ մըն ալ անհրաժեշտ կը դառնար, որմէ պիտի օգտուէին հայկական երկրորդական վարժարաններ յաճախող հայ դպրոցականները: Այդպիսին միայն երեքն էին, երեքն ալ Հայկապի մէջ՝ Ազգային Քարէն Եփփէ Ճեմարան, ՀԲԸՄի Լազար Նաճարեան Երկրորդական Վարժարան եւ Կիլիկեան Ճեմարան: Այստեղ յաճախող հայ դպրոցականները մանկապարտէզէն ետք առիթ կ'ունենային տասներկամեայ հայկական կրթութիւն ստանալու, ինչ որ եթէ լաւապէս կազմակերպուէր՝ կրնար լաւ արդիւնք ունենալ: Այդ երեք ճեմարաններն ալ եղան վերջին քառասնամեակին սուրիահայ իրականութեան մէջ այն դարբնոցները, որոնց շրջանաւարտները տեղ առին սուրիահայ թէ արտերկրի մեր կրթական, գրական, մշակութային, ազգային ու հանրային թէ կազմակերպչական կեանքին մէջ:

Երկրին մէջ իննամեայ պարտադիր կրթութեան անցնելէ ետք մեր համայնքային իշխանութիւնները կրթական նախարարութեան դիմեցին միջնակարգ վարժարանները երկրորդական բաժնով օժտելու արտօնութեան խնդրանքով: Մեր դպրոցական շրջանակները ամէն ճիգ կատարեցին պահանջուած պայմանները լրացնելու եւ երկրորդական վարժարանի բաժին ունենալու՝ հոն ուր առհասարակ չկար հայկական երկրորդական վարժարան: Վերջին հինգամեակին արդէն Հայկապի մէջ ունեցանք նոր երկրորդական վարժարաններ՝ ինչպէս Կրթասիրաց Վարժարանը, Հայ Աւետարանական Բեթէլ Վարժարանը: Հայկապի մէջ հայկական հիմնաւոր կրթութիւն ջամբող երկրորդական վարժարաններու թիւը բարձրացաւ հինգի: Այս օրէնքը օրհնութիւն եղաւ յատկապէս շրջաններու համար: Քեսապի Ուսումնասիրաց Վարժարանը, Փամիշլի Ազգ. Եփրատ Վարժարանը, նոյնպէս ունեցան ճեմարանական բաժին: Մանկապարտէզէն ետք տասներկամեայ հայկական կրթութիւն ստանալու հնարաւորութիւն ունեցող հայ դպրոցականներու թիւը բազմապատկուեցաւ:

Չհաշուած քանի մը մասնակի ու փոքր պարագաներէ՝ սուրիահայ գաղութը դպրոցական խնդիր չունի: Ան համայնքի գրեթէ բոլոր դպրոցականներուն համար ապահոված է հայկական նախակրթութիւն, մասամբ նաեւ միջնակարգ եւ երկրորդական հայկական կրթութիւն:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՆԴԻՐ. ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐ

Մանկապարտէզ.- Սուրիոյ մեր բոլոր դպրոցներուն մէջ մանկապարտէզը, ի հեճուկս երկրի կրթական ծրագիրին, ուսումնական մակարդակ է, ուր փոքրիկը կ'անցնէ երեք տարի՝ Բողբոջ, Կոկոն, Ծաղիկ: Հոն՝ չորս-վեց տարեկան մանուկներուն լեզուն կը բացուի երգերով, ասք-խաղերով, կենդանի թատրոնով, նմանողական խաղերով, կը վարժուի թիւերուն, գոյներուն ու գիծերուն: Մանկապարտէզը այն տեղն է, ուր պիտի բացուի ու ծաղկի մեր փոքրիկներուն մայրենին: մանուկը հոն կը սորվի հայերէն այբուբենը, գիրեր կապել, կարդալ: Մանկապարտէզէն նախակրթարան անցնող փոքրիկը պէտք է ինքնուրոյն կարդալու կարողութիւն ձեռք բերած ըլլայ: Ունի ընթերցանութեան ու գրաւոր վարժութիւններու երկար պարտականութիւններ:

Մանկապարտէզի մէջ կ'օգտագործուէին երկու դասագիրքեր՝ Լիւսի Մալիքեանի դասագիրքերու շարքը եւ Ա. Տէր-Գրիգորեանի Այբբենարանը: Դժգոհութիւններ կային: Երկար քննարկումներէ ետք տարի մը առաջ Բերիոյ Թեմի Ուսումնական Խորհուրդը շրջանառութեան դրաւ իր հրատարակութիւնը, գոր

պատրաստեցին խումբ մը սուրիահայ մանկապարտիզպանուհիներ՝ հայրենի մանկավարժուհի Ժիւլիէտտա Կիւլամիրեանի ղեկավարութեամբ:

Նախակրթարան.- 1967ին ստեղծուած նոր պայմաններուն թելադրութեամբ հայերէնի դասագիրքերը պէտք է լուրջ վերատեսուութեան ենթարկուէին: Գործող դասագիրքերը մէկէ աւելի պատճառներով արդէն չէին կրնար ծառայել սուրիահայ դպրոցին: Ընտրովի դասեր կատարելը ունէր բազմաթիւ անպատեհութիւններ: Սփիւռքի մէջ կազմուած ու հայրենիքէն առաքուած բոլոր դասագիրքերը փորձի դրուեցան ու ակնկալուած արդիւնքը չտուին: Ուսումնական բարձրագոյն մարմիններ համատեղ փորձեր ալ կատարեցին հարցին ըստ էութեան լուծում գտնելու համար, բայց արտաքին սփիւռք կամ հայրենիք իրենց դիմումները արդիւնք չտուին: Սուրիահայ դպրոցին առջեւ դրուած խնդիրը հետեւեալ էր.- Ապահովել արեւմտահայերէնի հարուստ ժառանգութիւնը: Բայց տրուած ըլլալով որ հայերէնով ուսուցող բոլոր նիւթերը դուրս դրուեցան ծրագիրէն, կը մնար փրկել այն լեզուական ատաղձը, որ կը մատուցուէր թուրքալեզուութեան, հանրահաշիւի, երկրաչափութեան, իրագիտութեան, մարմնակազմութեան եւ մնացեալ բոլոր գիտութիւններով, գորս արդէն դպրոցականը կը ստանար միայն արաբերէն: Մեր նախկին ընթերցարանները եւ գրականութեան դասագիրքերը չէին կրնար այդ բացը լրացնել, չէին կրնար նաեւ հայոց պատմութեան, Հայաստանի աշխարհագրութեան եւ առհասարակ հայ մշակոյթին հետ կապուած բառամթերքը եւ լեզուամտածողութիւնը փոխանցել դպրոցականին, պահել մայրենի լեզուին անաղարտութիւնը ու հարստացնել զայն:

Այս անհրաժեշտութենէն մեկնելով սուրիահայ գաղութի որոշ դպրոցական ցանցեր ձեռնամուկ եղան նոր դասագիրքերու պատրաստութեան: Եղան քանի մը փորձեր: Բերիոյ թեմի Ուսումնական Խորհուրդը ներկայացուցող իր առաջադրանքը, ու տողերս գրողը 1989-1993 թթ. կազմեց նախակրթարանի «Հայերէնի Դասագիրք» շարքի վեց գիրքերը: Շարքը մեր նախկին քերականութեան դասագիրքերուն եւ ընթերցարաններուն աւանդական կառոյցը չունի: Ան գործնական դասագիրք է, որ կը լրացնէ դպրոցականին տարրական քերականագիտութեան պահանջները գանազան վարժութիւններու միջոցով: Աշակերտը կը կարդայ ու կը հասկնայ արեւելահայերէն: Ընթերցումները կը միտին զարգացնել դպրոցականին պատմական, աշխարհագրական ծանօթութիւնները, վարժութիւններու ընդմէջէն հայերէնով կ'իւրացնէ արաբերէն լեզուով գրեթէ նոյն օրերուն անցած գիտական նիւթերու բառամթերքը եւ այլ: Շարքը ունի ուղեցոյց եւ գրավարժութեան տետր:

Շարքը յաջողութեամբ կ'օգտագործուի սուրիահայ դպրոցներու (ոչ միայն Ազգային վարժարաններու), այլ նաեւ Քուէյթի, Յորդանանի, Եգիպտոսի, Իրաքի, Պուլկարիոյ, ԱՄՆի եւ այլն երկիրներու մէջ, ոչ միայն ամէնօրեայ, այլեւ արտասահմանի շատ մը միօրեայ դպրոցներու կողմէ:

Դասագիրքերը յարատեւ վերատեսուութեան կարիք ունին, մանաւանդ այնպիսիք, որոնք իրենց կազմութեան հիմքին մէջ նկատի ունին միւս օտարալեզու դասագիրքերը: Անոնց կրած փոփոխութիւններուն հետ քայլ պահելը անհրաժեշտ է:

Սիջնակարգ.- Միջնակարգի մէջ լեզուի ու գրականութեան երկու հաստափոր դասագիրքերը չէին սպառիւր տրուած ժամանակին ու պայմաններուն մէջ: Ընտրովի դասերը հոս աւելի անպատեհ էին, յատկապէս կը տուէր լեզուի ուսուցումը: Այդ իսկ

պատճառով հոս եւս փորձեր եղան տեղական պայմաններուն յարմարցնել գրականութեան ու լեզուի ծրագիրը: Վերջինը, Ուսումնական Խորհրդի առաջադրանքով տողերուս գրողը այս տարի ամբողջացուց Միջնակարգ վարժարաններու հայերէնի դասագիրքի շարքի երեք գիրքերը՝ «Անդաստան», որ կազմուած է լեզու եւ գրականութիւն համատեղ մատուցելու առաջադրանքով, ու անշուշտ դպրոցական յարակից նիւթերու աշխարհն ալ հնարաւոր չափով մատուցելու ճիգով մը: Հոս դպրոցական քերականութիւնը կը մատուցուի երկրորդ մակարդակով, հնչիւնաբանութիւն, բառակազմութիւն, շարահիւսութիւն եւ ձեւաբանութիւն, աւելի համակարգուած ձեւով: Շարքը միեւնոյն ատեն աշխատանքի տետր է:

Երկրորդական.- Երկրորդականի մէջ 1967ին ստեղծուած նոր պայմաններու լոյսին տակ ծրագիրի փոփոխութիւն չէր կատարուած տասնամեակներէ ի վեր: Հոն սովորաբար, երեք կարգերուն մէջ, կը ներկայացուէր հայ նոր գրականութիւնը (արեւելահայ եւ արեւմտահայ) իր ենթաշրջաններու ժամանակագրական կարգով: Վերջին դասագիրքերն են Մուշեղ Իշխանի հայ գրականութեան շարքի երեք գիրքերը: Տեսակ մը հայ նոր գրականութեան պատմութիւն: Քննարկումները ցոյց կու տային ատոր եւ ժամանակավէպ, եւ անտեղի ըլլալը, մինչ կարեւորութեամբ կը նշուէր գրականութեան պատմութեան ուրուագծի կողքին՝ գրական ճաշակ ստեղծելու եւ յատկապէս աշակերտի լեզուական-շարահիւսութեան գիտելիքները աւելիով հարստացնելու, գրաւոր խօսքի զարգացման անհրաժեշտութիւնը: Հոս եւս գրականութիւն-լեզու համադրեալ ձեռնարկ մը տրուած ժամանակը աւելի արդիւնաւոր օգտագործելուն պիտի ծառայէ: Այդ ծրագիրին համաձայն դասագիրք ունենալու քայլեր առնուած են արդէն: Երկրորդականի չրջանաւարտը յարմար ծրագրի մը իրագործման պարագային պէտք է հիմնաւոր ու ընդունելի մակարդակ մը ապահովէ հայերէնի մէջ եւ օժտուած ըլլայ հայագիտական տարբեր մարզերու մասին բաւարար ծանօթութեամբ:

ԵՐՐՈՐԴ ԽՆԴԻՐ. ՈՒՍՈՒՑԻՉ.- Նախակրթարանի համար ուսուցիչ հայթայթելը մեծ հարց մը չէր եղած սուրիահայ դպրոցին համար գէթ մինչեւ 1770ական թուականները: Երեւան եկաւ, որ նոր պայմաններու մէջ մեր երկրորդական վարժարաններու չրջանաւարտներէն ամէնէն փայլունները միայն ատակ են այդ գործը կատարելու: Միջնակարգ երկրորդական վարժարաններու մէջ ուսուցիչի բացը կը լրացնէին գլխաւորաբար դպրեվանքերէ չրջանաւարտ կամ հայագիտական բարձրագոյն ուսում ստացած հատուկէնտ անձեր: Եօթանասունականներուն դպրոցական բոլոր հանգրուաններուն ալ հայագիտական բարձրագոյն ուսում ստացած, բայց մանաւանդ արեւմտահայերէնի քաջ գիտակ ուսուցիչներու փնտռութիւնը մեծ չափերու հասաւ: Երեւանէն չրջանաւարտները չէին կրնար այդ բացը լրացնել: Այդ իսկ նպատակով, ինչպէս Պէյրութի, մէջ (Հիւսիսեան եւ Համագոյնի հայագիտական կեդրոններ) Հալէպի մէջ եւս հայագիտական հիմնարկներ գործեցին: Ասոնցմէ այժմ կը գործէ միայն Հալէպի Համագոյնի Հայագիտական Հիմնարկը, 1996էն ի վեր: Վերջերս լրիւ ծրագրով սկսաւ գործել նաեւ Պէյրութի Հայկազեան Համալսարանի Հայագիտական բաժինը: Այս հիմնարկներուն նպատակն է նախ արեւմտահայերէնի քաջ գիտակ ուսուցիչներ պատրաստել, որ բաւարար ծանօթութիւն ունին նաեւ Հայոց Պատմութեան, Հայաստանի աշխարհագրութեան, Հայ մշակոյթի ու հայ Դատի մասին: Ոմանք արդէն գործի վրայ են:

Հայագիտական այս հիմնարկներու գլխաւոր հարցը ոչ թէ ուսանողութեան թիւն է, այլ՝ որակը: Ընդհանուր երեւոյթ է, որ հայագիտական այս հիմնարկներուն կը դիմեն այն ուսանողները, որոնց համար երկրի համալսարաններուն մէջ տեղ չի մնար: Ուսանող ընտրելու հնարաւորութիւն չկայ: Ինչպէ՞ս ընել: Մեր ուսուցիչները իբրեւ ռոճիկ պետական սահմանուած ոճիկէն ցած չեն ստանար: Կարելի՞ է աւելի վճարել, ոչ թէ յաւելեալ աշխատանքի համար, այլ հիմնական դասին համար, ու աւելին պահանջել հայերէնի ուսուցիչէն: Այս հարցը լուծելու պարագային գուցէ մենք որակաւոր ուսանողներ ունենանք ու որակաւոր շրջանաւարտներ մատուցենք հայ դպրոցին:

ԵՐՐՈՐԴ ԽՆԴԻՐ. ՀԱՅԵՐԷՆՈՎ ՈՒՍՈՒՑԱՆԵԼԻ ԱՅԼ ՆԻԻԹԵՐՈՒ ՊԱՐԱԳԱՅ

Մարգանքի, գծագրութեան, երաժշտութեան եւ վերջերս՝ համակարգիչի դասանիւթերը պետական ծրագրի մաս կը կազմեն, սակայն հնարաւորութիւններ ունին լայնօրէն օգտագործուելու հայ դպրոցի նպատակներուն համար: Այդ պահերը հայերէնախօսութեան եւ հայեցի դաստիարակութեան հրաշալի առիթներ են: Մեր դպրոցներուն մէջ այդ նիւթերուն համար նշանակուած ուսուցիչները ոչ միայն կարգ մը մարգածեւեր, գոյնի ու գիծի խաղեր եւ ձայնանիշ ուսուցողներ պիտի ըլլան, այլ՝ հայ ազգագրական խաղերը, հայ կերպարուեստը, ճարտարապետութիւնն ու երաժշտութիւնը, հայ մարգական մամուլը աշակերտին ծանօթացնելու ատակ անձեր: Այս իմաստով այդ դասապահերը օգտագործելու լաւագոյն պայմանները պէտք է ստեղծուին եւ ուսուցիչներուն պէտք է տրամադրուին սերտուած ծրագիրներ: Ուսուցիչները պէտք է ըլլան միայն ու միայն հայեր, նաեւ՝ ոչ պատահական կերպով նշանակուած մարդիկ: Գեղարուեստի, երաժշտութեան ու մարմնամարզի գծով Երեւանէն շրջանաւարտ մասնագէտ մարդիկ կան, բայց չեն կրնար ուսուցիչի պաշտօն վերցնել, որովհետեւ չունին մանկավարժական համապատասխան որակաւորում երկրի կրթական նախարարութեան կողմէ: Ասիկա շուտափոյթ լուծում պահանջող խնդիր է:

Համակարգիչի պարագային արդէն դպրոցը փողոցէն ետ մնաց. անմիջապէս պէտք է աշխատիլ, որ համակարգչային լեզուն հայանայ մեր դպրոցներուն մէջ եւ փոքրիկները հայերէն գրաչարութեան ծանօթանան ու հայատառ (եւ ոչ լատինատառ) հայերէն նամակ գրել սորվիլ, կերպերը գիտնան:

ՉՈՐՐՈՐԴ ԽՆԴԻՐ.- ԱՐՏԱԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՆՈՒԹԻՒՆ

Դարձեալ՝ ժամանակ եւ կարելիութիւններ պէտք է տրամադրուին աշակերտական արտադասարանային նախաձեռնութիւնները քաջալերելու, առաջնորդելու եւ զարգացնելու համար: Շատ մեծ խանդավառութիւն կը ստեղծեն ներդպրոցական, միջդպրոցական, միջգաղութային այլազան ձեռնարկները, ինչպէս նաեւ հայոց պատմութեան, աշխարհագրութեան, գրականութեան, շարադրանքի, լեզուի, գրոյցի, ասմունքի, երգի եւ այլ տեսակի մրցումները: Մեր մամուլը լուրջ անտարբերութիւն կը ցուցաբերէ աշակերտական պարբերաթերթերու նկատմամբ, մոռնալով որ նախապէս, գէթ 60-70ական թուականներուն, հայ մամուլը լուրջ կերպով կը հետեւէր դպրոցական պարբերաթերթերուն եւ անկէ՝ «կորսար» խոստմնալից գրիչները: Ներկայիս՝ սփիւռքահայ մամուլի եւ գրական անդաստանի աշխատաւորներէն

չատերը յայտնաբերուեցան աշակերտական պարբերաթերթերու էջերուն մէջ, մեծ մասով՝ Հայէպ, Քեսապ, Պէյրուժ, Այնճար, Քուէյթ:

ՉՈՐՐՈՐԴ ԽՆԴԻՐ.- ԱՐՏԱԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հայեցի դաստիարակութեան գործին մէջ պատմական իրենց դերին մէջ պէտք է գտնուին մեր միութիւնները, մարզական, գաղափարական, մշակութային միութիւնները եւ Հայ Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ դպրոցները: Այլ ինչ միութիւն՝ երբ չի կրնար դեր ունենալ իր անդամներուն մաքուր հայերէնախօսութեան եւ հայեցի նկարագրին վրայ, միութենական կամ հանրային գրադարանին, հայ գիրքին, մանաւանդ թերթին, թատրոնին ու երգչախումբին եւ առհասարակ հայ արուեստներուն նկատմամբ անոր հետաքրքրութիւններու սրումին ու զարգացումին մէջ: Հայ ակումբը նախապէս դպրոց էր, հիմա աւելի քան երբեք դպրոց ըլլալու անհրաժեշտութեան առջեւ է: Սուրիահայ մեր համայնքներուն մէջ ամէն դպրոցական հասակի մանուկ ու պատանի, աշակերտ թէ արհեստաւոր, դպրոցէն ու արհեստանոցէն տուն վերադառնալէ ետք երթալիք որոշ տեղ մը ունի՝ մարզական ու սկաուտական միաւորներ, պատանեաց միութիւններ, արուեստի ու երաժշտական հայկական վարժարաններ, վարժարաններու շրջանաւարտից միութեան կեդրոններ, հանրային գրադարաններ ու ընթերցասրահներ եւ այլն, եւ այլն: Անհրաժեշտ է, որ հայեցի դաստիարակութեան առողջ մտահոգութիւններով սերտ կապ մը գոյութիւն ունենայ առհասարակ մեր կրթական կառոյցներուն եւ հասարակական-մշակութային եւ մարզական կազմակերպութիւններուն միջեւ: Շատ կարեւոր հարց է, թէ ակումբները ինչպէս կ'ամբողջացնեն դպրոցը եւ ինչպիսի կապ մը կը ստեղծեն իրենց, դպրոցին եւ տան միջեւ: Կ'առաջարկեմ, որ ծնողական ժողովներէն բացի՝ մեր դպրոցներէն ներս տեղի ունենան նաեւ միութենական ժողովներ՝ տեսնելու համար, թէ ինչպէս կ'ընթանան մեր բոլորին՝ դպրոցին, ակումբին եւ ծնողքին հասարակաց աւանդը եղող նոր սերունդի մարդակերտումն ու հայակերտումը: Այս շրջանանակները ներկայիս կը փոխարինեն մեր վաղեմի բակերն ու փողոցները: Պէտք է նշեմ, որ սուրիահայ գաղութիւն մէջ շատ հոծ են այս շրջանակներուն մէջ ելեւմուտ ընող մեր մանուկներն ու պատանիները, պէտք է ներգրաւել առաւելագոյն թիւը: Հայ ընտանիք-դպրոց-ակումբ.- ահաւասիկ այդ շղթան, որ կ'ապահովէ արեւմտահայերէնին՝ մայրենի, գրական, կեանքի լեզու ըլլալու հանգամանքը:

Հիմա, պահ մը մտածենք եւ անդրադառնանք, թէ սուրիահայ դպրոցը ինչ մեծ դեր կատարած է հայեցի դաստիարակութեան ուղղութեամբ եւ կը կատարէ հիմա ոչ միայն հոս, այլեւ Ամերիկաներու, Աւստրալիոյ եւ հեռաւոր ու նոր բոլոր գաղութներուն մէջ: Ամէն տեղ կարելի տեսնել սուրիահայ ուսուցիչներ, մամուլի աշխատակիցներ, գրողներ, հանրային, ազգային, եկեղեցական թէ միութենական կեանքի մէջ փայլուն դերակատարներ, կազմակերպիչներ: Կը թուի, թէ սուրիահայ դպրոցը ունի անհրաժեշտ տուեալները պատմական իր դերը շարունակելու համար: Սուրիահայ համայնքները գիտակից են ատոր ու ամէն ինչ կ'ընեն հայ դպրոցը առողջ պահելու եւ հայեցի դաստիարակութեան համար անոր ընձեռած կարելիութիւնները լաւագոյն կերպով օգտագործելու ուղղութեամբ:

ՅԱԿՈՒ ՉՈՒԱՔԵԱՆ